

УДК 159.923

Ушанова А. М.

аспірант факультету психології

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків

e-mail: alonao88@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСІБ З РІЗНОЮ АНТИЦИПАЦІЄЮ ЗАДОВОЛЕНІСТІ ОСОБИСТІСНИМ ВИБОРОМ

У статті проведено аналіз підходів до вивчення особливостей життєстійкості, задоволеності особистістю власним вибором та антиципації. Виявлено основні точки зору щодо вивчення цих проблем. Показано, що життєстійкість є одним із домінуючих факторів особистісного потенціалу. Доведено важливість життєстійкості у моменти, коли необхідно здійснювати вибір. З'ясовано, що в сучасній літературі не приділяється достатньо уваги проблемі взаємозв'язку життєстійкості та антиципації задоволеності особистісним вибором. Встановлено особливості життєстійкості людей з різною антиципацією задоволеності власним вибором.

Ключові слова: вибір, задоволеність вибором, життєстійкість, антиципація.

Питання загрози психологічному благополуччю людини актуалізує спроможність особистості гідно пережити ситуацію, яка створює цю загрозу. В зв'язку з бурхливим етапом розвитку суспільства та, як наслідок, кожного окремого індивіда, психологія активно реагує на потребу дослідження характеристик особистості, які допомагають їй переживати ситуації, в яких людина повинна здійснювати вибір, що змінює подальший її життєвий шлях.

Психологія пропонує безліч підходів до вивчення особистісного вибору, але ми проводимо дослідження, ґрунтуючись на положеннях діяльнісного підходу. Провідним дослідником у рамках даної концепції є російський вчений Д. О. Леонт'єв, який вважає що вибір — внутрішня діяльність, яка має свою мотиваційно-смыслову й операційну структуру, інструментальні способи та динаміку формування і розвитку [3]. Автор класифікує вибір за такими двома показниками: представленість альтернатив суб'єкта та очевидність критеріїв для їх порівняння. На основі цих критеріїв Д. О. Леонт'єв виділяє три рівні вибору: простий (здійснюється тоді, коли суб'єкт порівнює альтернативи за заздалегідь відомим критерієм); смисловий (особистість здійснює такий вибір у тому разі, коли критерії для порівняння альтернатив невідомі з початку та людина конструює їх самостійно); екзистенційний (процес, який здійснюється в критичних, винятково важливих для суб'єкта ситуаціях, котрий має найскладнішу операційну структуру й вимагає самостійного конструювання як альтернатив, так і критеріїв для їх порівняння) [7].

Група російських дослідників О. Ю. Мандрикова та А. Х. Фам на чолі з Д. О. Леонт'євим розробила модель ставлення до власного вибору, де

вибір розглядається як процес. Автори підходу вважають, що якісні характеристики діяльності вибору виявляються важливішими за те, який саме вибір було зроблено. В нашому дослідженні ми також керуємося цим принципом. Дослідники **виділили три інваріативні параметри опису суб'єктивної якості процесу вибору (розважливості вибору, емоційний знак та самостійності вибору) та один для опису суб'єктивної якості його результату (задоволеність вибором)** [3]. Було виявлено, що ці структури є стійкими структурами особистості та будуть проявлятися порівняно схожим чином у будь-яких ситуаціях вибору. Тобто, результати нашого дослідження ми можемо перенести на будь-який інший вибір, який здійснює особистість.

Окрім того, не слід забувати про готовність суб'єкта робити вибір. Так, Д. О. Леонтьєв, О. Ю. Мандрикова, О. І. Рассказова, А. Х. Фам трактують готовність до вибору як комплексну індивідуально-психологічну характеристику особистості, що відображає здатність людини здійснювати вибір свідомо та з урахуванням можливих наслідків, прийняттям на себе відповідальності та можливого ризику [11]. Дослідники вважають, що все це розвивається у процесі індивідуального розвитку та пов'язане зі становленням особистісного потенціалу, який послаблює вплив негативних умов для формування особистості.

Згідно з Д. О. Леонтьєвим, особистісний потенціал розуміється як спроможність людини долати обставини, які склались, та кількість зусиль, що докладає особистість для їх подолання. Це свідчить про те, що несприятливі умови для формування особистості можуть бути подолані завдяки самодетермінації на базі особистісного потенціалу [4].

Українська дослідниця С. В. Баранова вважає, що потенціал особистості — індивідуальна система пов'язаних між собою зовнішніх (об'єкти, суб'єкти, явища й процеси зовнішнього світу) та внутрішніх ресурсів (внутрішні стани, установки, цінності, продукти розумової й творчої діяльності, поведінкові стратегії і т. д.) [2]. Вони забезпечують різноманіття можливих напрямків розвитку людини протягом її життєвого шляху.

У зарубіжній психології поняттю «особистісний потенціал» відповідає поняття С. Мадді «життєстійкість» [1]. Теорія, що пропонує дослідник, виникла у зв'язку з розробкою автором проблеми творчого потенціалу особистості та регулювання стресу. З точки зору С. Мадді, ці проблеми найбільш логічно пов'язуються та інтегруються в рамках концепції «життєстійкості», яку він розробив. Через поглиблення атитюдів залученість, контроль та прийняття ризику від життя, позначених як «життєстійкість», людина має змогу одночасно розвиватись, збагачувати свій потенціал та справлятися зі стресами, які зустрічаються на життєвому шляху. Таким чином, згідно С. Мадді, життєстійкість — це система уявлень про себе, оточення та відношення з оточенням, яка складається з трьох компонентів: залученість, контроль, прийняття ризику [8].

Залученість дає можливість особистості відчувати себе значущою та цінною настільки, щоб включатись повністю у вирішення життєвих ситуацій, не дивлячись на стресові фактори та зміни. Під контролем розуміється

впевненість людини, що її можливості та бажання боротися дозволяють впливати на результат того, що відбувається, навіть якщо успіх не гарантується. Прийняття ризику означає сприйняття подій, які трапляються у житті, як виклику та допомагає особистості залишатись відкритим суспільству та подіям, які відбуваються.

З точки зору С. Маді та Д. Кошаби, поняття «життестійкість» відображає психологічну живучість та розширену ефективність людини, що є показником психологічного здоров'я особистості [13]. Автори зазначають, що така особистісна характеристика як життестійкість підкреслює ати-туди, які мотивують людину перетворювати стресогенні життєві події в більш сприятливі для розвитку. Ставлення людини до змін, так само як і її можливості використовувати внутрішні ресурси особистості, визначають, наскільки особа здатна справлятися з труднощами та змінами, які зустрічаються кожного дня, та тими, які мають майже екстремальний характер.

Дослідження С. Мадді показали позитивний вплив життестійкості не лише в стресових ситуаціях, а також у звичних та повсякденних для особистості [14]. Так, наприклад, автор виділяє два види вибору, які може здійснювати особистість: вибір на користь минулого та вибір на користь майбутнього [9]. Якщо людина інтерпретує вибір як знайомий, то вона здійснює його «на користь минулого» та не змінює при цьому звичний спосіб дій. Такий вибір несе з собою відчуття провини, яке пов'язане з не-реалізованими можливостями. Якщо ж особистість вважає, що отриманий нею досвід вимагає нового способу дій, вона здійснює «вибір на користь майбутнього». Як зазначає С. Мадді, такий вибір завжди несе відчуття тривоги, яке пов'язане з невизначеністю, що супроводжує людину під час здійснення такого вибору. Особистість повинна мати високий рівень життестійкості, щоб успішно подолати тривогу як результат вибору, що був здійснений.

У дослідженні Д. О. Леонтьєва та О. Ю. Мандрикової підтвердився взаємозв'язок вибору на користь невідомості або навпаки, відомості, з життестійкістю особистості [5]. Автори в своєму експерименті створювали ситуацію вибору, яка досить явно не мала для досліджуваних великої особистісної значущості. Під час занять студентам запропонували перейти в одну з двох аудиторій. Що потрібно буде робити в одній з них, студенти знали заздалегідь, а про те, що потрібно в іншій аудиторії, — обіцяли розповісти пізніше. Насправді студенти в двох аудиторіях робили одне й те саме: аргументували свій вибір та заповнювали особистісні опитувальники. В результаті дослідження були зроблені висновки, які дозволяють стверджувати, що особи, які здійснюють вибір на користь невідомості, більш активно беруть участь у процесі життєдіяльності та вважають, що в їх силах контролювати події, які відбуваються в житті, а також виносити з цього досвід. Ті, хто здійснює вибір на користь минулого, менше залучені до процесу життєдіяльності та вважають його не підвладним контролю.

Здійснюючи вибір, особистість повинна мати уяву про те, який результат від вибору вона очікує. У зв'язку з цим цікавою є ідея А. Шюца, що

перед тим, як людина здійснить яку-небудь дію, вона повинна бачити цю дію завершеною, а саме «дія є здійснення передбачуваного майбутнього» [12]. Прогнозування або передбачення є складовою антиципації, яка цікавить нас у дослідженні. Антиципація може мати неусвідомлюваний ірраціональний характер, на відміну від прогнозування, яке включає в себе переважно раціональні свідомі механізми [10]. У дослідженні вивчається, яку задоволеність власним вибором очікують респонденти та яку задоволеність вибором вони отримують через місяць після спроби передбачити задоволеність результатом. Таким чином ми намагаємося дослідити здатність до антиципації щодо власної задоволеності особистісним вибором. Також нас цікавить взаємозв'язок життєстійкості з різною антиципацією задоволеності особистісним вибором.

Об'єктом дослідження виступає життєстійкість особистості. Предметом є особливості життєстійкості у людей з різною антиципацією задоволеності особистісним вибором.

Завданнями роботи є: аналіз та узагальнення різноманітних концепцій щодо розуміння сутності особистісного вибору; аналіз поняття життєстійкості та антиципації життєвого вибору; порівняння особливостей життєстійкості в людей з різною антиципацією задоволеності власним вибором.

Методи дослідження. Для діагностики задоволеності власним вибором використовувалась методика «Суб'єктивна якість вибору» (Д. О. Леонтьєв, О. Ю. Мандрикова, А. Х. Фам) [6]. Для дослідження життєстійкості застосовувалась методика С. Мадді (переклад та адаптація Д. О. Леонтьєв, О. І. Рассказова) [8]. Для статистичної обробки отриманих даних використовувались такі методи: метод полярних груп, кластеризація методом k-середніх, дисперсійний аналіз (ANOVA).

Процедура проведення дослідження: респондентам було запропоновано пройти два етапи дослідження. На першому етапі досліджувані заповнювали опитувальник для діагностики життєстійкості та прогнозували задоволеність власним вибором нового робочого місця. Другий етап дослідження проходив через місяць, коли ми просили оцінити задоволеність здійсненим вибором. Ми вважаємо, якщо респондент навіть не знайшов роботу, він все одно зробив вибір на користь певної можливості, оскільки знаходиться в активному пошуку та приймає або ні пропозиції.

У дослідженні взяли участь 145 респондентів, які на момент проведення дослідження знаходились у пошуку роботи.

Усі респонденти за допомогою кластеризації методом k-середніх та метода полярних груп були поділені на чотири групи, які характеризуються різними показниками антиципації задоволеності власним вибором робочого місця. До першої групи потрапили досліджувані, які прогнозували низьку задоволеність особистісним вибором та по факту мали низьку задоволеність вибором робочого місця. Умовно назвемо цю групу «респонденти з гарною антиципацією та очікуванням низьких результатів». Друга група включала у себе досліджувані, які прогнозували високу задоволеність, однак отримали низьку задоволеність власним вибором на другому етапі дослідження. Респондентів цієї групи назвемо «особи з поганою антиципацією

та очікуванню високого рівня задоволеності». Третя група прогнозувала середній рівень задоволеності власним вибором, а вийшло отримати високу задоволеність зробленим вибором робочого місця. Можна позначити групу як «респонденти, які отримали більшу задоволеність, ніж очікували». До четвертої групи увійшли досліджувані, які прогнозували високий ступінь задоволеності майбутнім вибором, але отримали дуже низький рівень задоволеності результатом вибору робочого місця. Тобто, особи бажали здійснити вибір, який повністю би їх задовольняв, а вийшло навпаки — вони зовсім не задоволені отриманим результатом. Найбільший розрив між очікуваним та отриманим спостерігається у четвертій групі респондентів, найменший — у першій. Умовно можна назвати четверту групу «максималісти з дихотомічним сприйняттям задоволеності власним вибором».

Використовуючи метод дисперсійного аналізу (ANOVA) для вивчення якісних відмінностей показників за чотирма групами серед даних за результатами життєстійкості, ми прийшли до наступних результатів.

Групи досліджуваних статистично достовірно відрізняються за такими атитюдами життєстійкості, як «залученість» та «прийняття ризику» ($P < 0,05$). Розглянемо відмінності більш детально.

Найбільший показник за шкалою «залученість» спостерігається у досліджуваних, які прогнозували високу задоволеність, однак отримали низьку задоволеність власним вибором на другому етапі дослідження. Можна припустити, що респонденти цієї групи отримують насолоду від процесу здійснення вибору та очікують таку ж задоволеність від результату. Можливо, що досліджувані більше концентруються саме на процесі здійснення вибору, тому результат не задовольняє їх очікуванням. Інші групи респондентів мають середні показники за цим компонентом життєстійкості. Це означає, що респонденти з інших груп, незалежно від їхньої спроможності до антиципації задоволеності власним вибором, залишаються активними та діяльними. Хоча перед обличчям стресу можуть загубити самоконтроль та стати пасивними.

Що стосується атитюду «прийняття ризику», то ми бачимо, що всі респонденти мають доволі високі показники за цією шкалою. Проте найбільш схильними до прийняття ризику є максималісти з дихотомічним сприйняттям задоволеності власним вибором. Тобто такі респонденти бажали здійснити вибір, який би повністю задовольнив їх, та, вірогідно, ризикували задля бажаного результату. Можна припустити, що незадоволеність, яку вони отримали, стала наслідком ризикових вчинків. Але переважна більшість респондентів з усіх груп вважає, що на помилках можна й потрібно вчитись, та готова ризикувати задля набуття досвіду.

За результатами дослідження значущих відмінностей між групами за іншими компонентами життєстійкості виявлено не було. Це може свідчити про те, що здатність до антиципації власної задоволеності та задоволеність особистісним вибором в даній вибірці не впливає на здатність до контролю та рівень життєстійкості у респондентів.

На підставі аналізу теоретичного матеріалу та проведення емпіричного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що в діяльнісному підході виокремлюють **три інваріативні параметри опису суб'єктивної якості процесу вибору (розважливість вибору, емоційний знак та самостійність вибору) та один для опису суб'єктивної якості його результату (задоволеність вибором).**

2. Виявлено, що антиципація розуміється як здатність особистості передбачити свій подальший життєвий вибір та його наслідки.

3. Теоретичний аналіз показав, що життєстійкість — це система уявлень про себе, оточення, відношення з оточенням, яка складається з трьох компонентів: залученість, контроль та прийняття ризику.

4. Були виділені чотири групи респондентів з різною антиципацією задоволеності власним вибором робочого місця: респонденти з гарною антиципацією та очікуванням низьких результатів; особи з поганою антиципацією та очікуванням високого рівня задоволеності; респонденти, які отримали більшу задоволеність, ніж очікували; максималісти з дихотомічним сприйняттям задоволеності власним вибором, які очікували дуже високу задоволеність, а в результаті були дуже незадоволені вибором.

5. Виявилися значущі відмінності у групах досліджуваних з різною антиципацією та задоволеністю зробленим вибором за такими компонентами життєстійкості як «залученість» та «прийняття ризику».

У перспективі планується вивчення особливостей взаємозв'язку антиципації задоволеності власним вибором респондентів різних вікових груп.

Список використаних джерел і літератури

1. Александрова Л. А. К концепции жизнестойкости в психологии / Л. А. Александрова, М. М. Горбатова, А. В. Серый, М. С. Яницкий // Сибирская психология сегодня: Сб. науч. трудов. — Кемерово: Кузбассвузиздат, 2004. — Вып. 2. — С. 82–90.
2. Баранова С. В. Развитие osobистісного потенціалу як чинник адаптації в умовах трансформації сучасного середовища / С. В. Баранова // Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук.праць. — Луганськ, 2012. — № 1 (27) [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн.: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/1039>.
3. Леонтьев Д. А. Выбор / Д. А. Леонтьев // Человек: Философско-энциклопедический словарь. — М.: Наука, 2000. — С. 81–82.
4. Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д. А. Леонтьева, Б. С. Братуся // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова. — М.: Смысл, 2002. — Вып. 1. — С. 56–65.
5. Леонтьев Д. А. Моделирование «экзистенциальной дилеммы»: эмпирическое исследование личностного выбора / Д. А. Леонтьев, Е. Ю. Мандрикова // Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. — 2005. — № 4. — С. 37–42.
6. Леонтьев Д. А. Разработка методики диагностики процессуальной стороны выбора / Д. А. Леонтьев, Е. Ю. Мандрикова, А. Х. Фам // Психологическая диагностика. — 2007. — № 6. — С. 4–25.
7. Леонтьев Д. А. Выбор как деятельность: личностные детерминанты и возможности формирования / Д. А. Леонтьев, Н. В. Пилипко // Вопросы психологии. — 1995. — № 1. — С. 97–110.
8. Леонтьев Д. А., Рассказова Е. И. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. — М.: Смысл, 2006. — 63 с.
9. Мандрикова Е. Ю. Виды личностного выбора и их индивидуально-психологические предпосылки: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Е. Ю. Мандрикова. — Москва, 2005. — 27 с.

10. Подкоритова Л. О. Індивідуально-типологічні особливості антиципації життєвих виборів випускників вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна психологія» / О. Л. Подкоритова. — Київ, 2006. — 20 с.
11. Рассказова Е. И. Жизнестойкость как составляющая личностного потенциала / Е. И. Рассказова, Д. А. Леонтьев // Личностный потенциал. — М.: Смысл, 2011. — С. 178–209.
12. Шютц А. Смысловая структура повседневного мира: очерки по феноменологической социологии. — Москва, 2003. — 336 с.
13. Maddi S. R., Khoshaba D. M. Hardiness and Mental Health // Journal of Personality Assessment. — 1994. — Oct., Vol. 63, N 2. — P. 265–274.
14. Maddi S. R. Relevance of Hardiness Assessment and Training to the Military Context // Military Psychology. — 2007. — 19(1). — 61–70.

References

1. Aleksandrova L. K kontsepii zhittestojkosti v psihologii / L. Aleksandrova M. Gorbatov, A. Seriy, M. Yasnitsky // Sibirskaya psyhologia segodnya. — Kemerovo: Kuzbassvuzizdat, 2004. — Vyp. 2. — P. 82–90.
2. Baranova S. Rozvytok osobistisnogo potencialu yak chynn timer adaptatsii v umovah transformacii suxhasnogo seredovyscha / S. Baranova // Teroretichni I prikladni problem suchasnogo seredovyscha. — Lugansk, 2012. — № 1 (27) [Elektronniy resurs]. — Rezhym dostupu do zhurnalu: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/1039>.
3. Leontyev D. Vybory / D. Leontyev // Chelovek: filosofsko-entsyklopedicheskiy slovar. — Moscow: Nauka, 2000. — P. 81–82.
4. Leontyev D. Lichnostnoe v lichnosti: lichnostniy potencial kak osnova samodeterminacii / D. Leontyev, B. Bratusya // Uchenie zapiski kafedri obschej psikhologii MGU im. M. V. Lomonosova. — Moscow: Smysl, 2002. — Vyp. 1. — P. 56–65.
5. Leontyev D. Modelirovanie 'ekzistencialnoj dilemi': empiricheskoe issledovanie lichnostnogo vybora / D. Leontyev, E. Mandrikova // Vestnik Moskovskogo un-ta. Ser. 14. Psikhologia. — 2005. — № 4. — pp. 37–42.
6. Leontyev D. Rezzabotka metodiki diagnostiki protsesualnoy storony vybora / D. Leontyev, E. Mandrikova, A. Pham // Psikhologicheskaya diagnostika. — 2007. — № 6. — P. 4–25.
7. Leontyev D. Vybory kak deyatelnost: lichnostnyie determinanty i vozmozhnosti formirovaniya / D. Leontyev, N. Pilipko // Voprosy psikhologii. — 1995. — № 1. — P. 97–110.
8. Leontyev D. Test zhiznестojkosti / D. Leontyev, E. Rasskazova. — M.: Smysl, 2006, — 63 p.
9. Mandrikova E. Vidy lichnostnogo vybora i ih individualno-psikhologicheskkiye predposylki: avtoref. dis. ... kand. psikh. nauk: spets. 19.00.01 «Obshchaya psikhologiya, psikhologiya lichnosti, istoriya psikhologii» / E. Mandrikova. — Moscow, 2005. — 27 p.
10. Podkorytova L. Indyvidualno-typologichni osolyvosti antytsipatsiyi zhyttievkykh vyboriv vypusknnykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv: avtoref. dys. ... kand. psikh. nauk: spets. 19.00.07 «Pedagogichna psikhologiya» / O. Podkorytova. — Kyiv, 2006. — 20 p.
11. Rasskazova E. Zhiznестojkost kak sostavlyajusxhaya lichnostnogo potenciala / E. Rasskazova, D. Leontyev // Lichnostniy potencial. — M.: Smysl, 2011. — P. 178–209.
12. Schütz A. Smyslovaya struktura povsednevnogo mira: ocherki po fenomenologicheskoy sotsiologii. — Moscow, 2003. — 333 p.
13. Maddi S. R., Khoshaba D. M. Hardiness and Mental Health // Journal of Personality Assessment. — 1994. — Oct., Vol. 63, N 2. — P. 265–274.
14. Maddi S. R. Relevance of Hardiness Assessment and Training to the Military Context // Military Psychology. — 2007. — 19(1). — 61–70.

Ушанова А. М.

аспірант факультета психології

Харьківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ОСОБЕННОСТИ ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ У ЛЮДЕЙ С РАЗЛИЧНОЙ АНТИЦИПАЦИЕЙ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ СОБСТВЕННЫМ ВЫБОРОМ

Резюме

В статье проведен анализ подходов к изучению особенностей жизнестойкости, удовлетворенности собственным выбором и антиципации. Выявлены основные точки зрения по поводу этих проблем. Показано, что жизнестойкость является одним из доминирующих факторов личностного потенциала. Доказана важность жизнестойкости в моменты, когда необходимо совершать выбор. Выяснено, что в современной литературе не уделяется достаточно внимания проблеме взаимосвязи жизнестойкости и антиципации удовлетворенности собственным выбором. Установлены особенности жизнестойкости у людей с различной антиципацией удовлетворенности собственным выбором.

Ключевые слова: выбор, удовлетворенность выбором, жизнестойкость, антиципация.

Ushanova A. M.

graduate student, department of psychology

V. N. Karazin Kharkiv National University

THE SPECIAL ASPECTS OF HARDINESS AMONG PEOPLE WITH DIFFERENT LEVELS OF ANTICIPATED INDIVIDUAL CHOICE SATISFACTION

Abstract

The article deals with main problems of hardiness and anticipation of individual's choice satisfaction. Anticipation is understood as individual's ability to predict their future consequences of choices. In psychology, hardiness is analyzed as a system of persons' representations about themselves, the environment and the relationship with the environment. Hardiness consists of three components: engagement, control and risk-taking. The subject of the article is the special aspects of hardiness among people with different levels of anticipated individual choice satisfaction. The main goals are: analyze different approaches of choice investigation; learn more about such terms as 'hardiness' and 'anticipation'; research main distinctions in groups with different anticipation and satisfaction with the choice. There has been used the activity approach to explore personality choice in the research.

There were identified four groups of respondents with different anticipation of choice satisfaction: respondents with good anticipation and expectations of low results; persons with low anticipation and expectations of the high level of satisfaction; respondents who received greater satisfaction than expected; maximalists who expect a very high satisfaction, but as a result they were very unhappy with the choice. It is shown that significant differences in groups of subjects with different anticipation of choice satisfaction are in such components as «engagement» and «risk-taking».

Key words: choice, choice satisfaction, hardiness, anticipation.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2014